

LJUBLJANČAN FRANCISCUS DE PAVONIBUS ORGANIST
V DUBROVNIKU LETA 1463

Ignacij V o j e

Doslej so nam skoraj neznana imena glasbenikov iz srednjeveškega obdobja (do konca XV. stol.), za katere bi lahko z gotovostjo trdili, da so slovenskega rodu. Tedaj so slovenski ljudje, ki so se uveljavili v znanosti in umetnosti ter sploh v javnem življenju, zelo pogosto latinizirali ali germanizirali svoja imena. V teh imenih se je često zabilisala sled njihovega pravega izvora. Slovensko poreklo teh ljudi, ki se v domačem okolju niso mogli razviti in uveljaviti, pač pa so iskali možnosti svojega udejstvovanja v tujini, odkrijemo včasih le po naključju.

Slovenskega rodu je bil Ljubljčan Franciscus de Pavonibus, ki je deloval v Dubrovniku kot organist leta 1463. Omenja se kot pisec nekega testamenta in se nam ob tej priliki tudi osebno predstavi.¹

Dragotin Cvetko navaja v svoji »Zgodovini glasbene umetnosti na Slovenskem« kot prvi pomembni osebnosti slovenskega rodu v glasbenem življenju v srednji Evropi na prehodu iz XV. v XVI. stoletje Baltazarja iz Mozirja in Jurija Sladkonjo. Prvi se je udeleževal na področju glasbene znanosti, drugi je imel pomembno vlogo v glasbeni umetnosti.² Obema se sedaj pridružuje še Franciscus de Pavonibus, organist v Dubrovniku.

Predno bi navedel vse podrobnosti v zvezi z osebnostjo Francisca de Pavonibus, bom skušal na podlagi razpoložljivega gradiva prikazati glasbeno življenje v Dubrovniku v času, ko je tu deloval Franciscus de Pavonibus in še posebej opozoriti na razvoj orglarstva.³

Najstarejša vest o orglah v Dalmaciji, ki je doslej znana, je iz leta 1384 ter se nanaša na orgle v dubrovniški katedrali S. Maria Maioris. Dne 6. avgusta 1384 je Mali svet pooblastil prokuratorje Santa Marie, da

¹ Državni arhiv v Dubrovniku. Testamenta notariae, knj. 18, fol. 69—70'. Na podatek o Franciscu de Pavonibus me je opozorila prof. dr. Irmgard Mahnken iz Göttingena in se ji za njeno ljubeznivost na tem mestu zahvaljujem.

² Dragotin Cvetko, Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem, I. del, Ljubljana 1958, str. 61—68.

³ Glasbeno življenje v Dubrovniku v srednjem veku je kljub obilici podatkov v Državnem arhivu v Dubrovniku slabo obdelano. Najboljši pregled na podlagi literature je podan v delu Andreis-Cvetko-Djurić-Klajn, Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji, Zagreb 1962, str. 23—26. Glasbeno življenje v Dubrovniku v novejši dobi je obdelala Nada Beritić, Iz povijesti kazališne i muzičke umjetnosti u Dubrovniku, Anali historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, god. II, Dubrovnik 1953, str. 350—356.

»emere organa pro ecclesia S. Marie«. ⁴ Naslednje leto so ponovno razpravljali v Svetu naprošenih o nakupu orgel za cerkev S. Marie. Podatek je zanimiv zaradi tega, ker je omenjena cena za orgle, oziroma predvidena je vsota za nakup orgel. Prokuratorji dobijo dovoljenje, da lahko izplačajo »de peccunia procurationis S. Marie usque ad duc. auri centum et ab inde infra«. Isti dan so o orglah razpravljali tudi v Malem svetu in h gornjemu sklepu dodali, da »ultra illos centum possint adhuc expendere usque ad quinquaginta duc.« ⁵ Iz razprave v obeh svetih je razvidno, da so v Dubrovniku nabavili orgle za cerkev S. Marie v vrednosti med 100 in 150 dukati ter da leta 1385 še niso bile postavljene. Gradnja ali pa nakup orgel se je zavlekel vse do leta 1389, ko je Mali svet razpravljal o postavitvi kora (»quod construat locus organorum«). Stroške za gradnjo kora bosta določila ser Junij Sorkočević in ser Lampre Crijević. ⁶ Filip de Diversis omenja leta 1440 orgle v katedrali, poroča pa, da so imeli orgle tudi v frančiškanskem in dominikanskem samostanu. ⁷ V cerkvi sv. Blaža, zaščitnika Dubrovnika, se omenjajo orgle šele leta 1493. ⁸

V drugi polovici XV. stoletja, v času, ko je deloval v Dubrovniku Franciscus de Pavonibus, je moralo biti glasbeno življenje tu zelo razgibano. Dubrovniška vlada je sprejemala v državno službo številne muzike. Ti »salariati« (poleg muzikov še zdravniki, učitelji, brivci, kancelarji in notarji ter drugi), to je strokovnjaki, ki jih je plačevala dubrovniška komuna, so bili večinoma tujci. Največ jih je prišlo iz Italije, ker je njihovo delo zahtevalo posebno šolanje. Pogodbe o namestitvi so sklepale običajno samo za eno ali dve leti, toda pogosto so jih podaljševali, če so bili Dubrovčani z delom uslužbenca zadovoljni. Nekateri od teh »salariatov« so ostali dolgo vrsto let v Dubrovniku in ustanovili svoje družine. Med muziki (trumbatori, tubatori, fifari, tibicini itd.) srečamo poleg Italijanov še Grke in Nemce. ⁹ Po letu 1487 se na primer v zadolžnicah zelo pogosto omenja kot dolžnik, upnik ali porok trobentač Johannes Antonius Sigismundi de Tarvisio (Trbiž). ¹⁰

⁴ Mihajlo Dinić, Odluke veća dubrovačke republike knj. II, SAN Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda III odeljenje, knjiga XXI, Beograd 1964, str. 88. Antonin Zaninović, Starije vijesti o orguljama u nekim dalmatinskim crkvama, Sveta Cecilija, god. XIII, sv. VI, 1919, str. 141—144. Avtor navaja nepravilno, da so sklep o nakupu orgel za dubrovniško katedralo sprejeli v Velikem svetu.

⁵ Dinić, Odluke veća II, str. 173, 23. maj 1385.

⁶ ibid. str. 572, 30. X. 1389.

⁷ Filip de Diversis de Quartigianis, Situs aedificiorum, politiae et laudabilium consuetudinum inclytae civitatis Ragusii ad ipsius Senatam descriptio. (rokopis se nahaja v Hist. institutu JA v Dubrovniku.) Diversisa je izdal V. Brunelli, v Programu zadarske gimnazije 1879-82.

⁸ A. Zaninović, Starije vijesti o orguljama, str. 144.

⁹ Irmgard Mahnken, Dubrovački patricijat u XIV. veku, Posebna izdanja SAN knj. CCCXL, odeljenje društvenih nauka, knj. 36, Beograd 1960, str. 81, 82. Bariša Krekić, Dubrovnik i Levant (1280—1460), Posebna izdanja SAN knj. CCLVI, vizantološki institut knj. 4, Beograd 1956, str. 124, 127—129. Antun Dobronić, Muzika u starom Dubrovniku, Novosti, Zagreb, god. XXXV, broj 32, 1. II. 1941, str. 16.

¹⁰ Debita notariae, knj. 51, fo. 177 (dolžnik), fo. 241 (porok), knj. 52, fo. 78' (porok), fo. 109 (dolžnik in upnik), fo. 163 (porok), knj. 53, (porok), fo. 17 (porok), fo. 151 (dolžnik), fo. 178' (dolžnik), knj. 54, fo. 60 (dolžnik).

Ti muziki so v Dubrovniku opravljali različne dolžnosti. Kot trobentači so opravljali stražarsko službo,¹¹ sodelovali pri državnem ceremonialu¹² ter imeli pomembno vlogo pri cerkvenih svečanostih. Posebno viden je bil njihov delež pri svečanostih, ki so jih v Dubrovniku prirejali v čast svojega zaščitnika sv. Blaža.¹³ Že v XV. stoletju pa so ansambli drubrovniških muzikov v raznih sestavah izvajali tudi posvetno glasbo. Ko sta najavila 24. septembra 1426 svoj prihod v Dubrovnik Jurij Branković in njegova žena Jerina, so jima poslali Dubrovčani v Zeto več ladij za prevoz. Da bi se Jurij in Jerina ter njuno spremstvo zabavalo v času vožnje, so bili na brodu tudi muzikanti. Dva trobentača Grka in trije piskači naj bi z igranjem razveseljevali ugledne goste.¹⁴

Franciscus de Pavonibus je prišel v Dubrovnik z nalogo, da opravlja dve službi, kot organist in nadškofov notar. Kot notar je napisal 26. aprila 1463 testament Stanule žene Nikole Mekatovića. V notarsko knjigo testamentov je bil testament Stanule vpisan in s tem registriran 29. decembra 1464. Stanula je v testamentu zapustila skoraj vse premoženje duhovniku Nikolaju Pavličeviću, ki ga imenuje »suo padre spiritual« (spovednik); možu, ki je še živ, pa zapuša le polovico hiše. Na koncu je Franciscus potrdil testament s sledečimi besedami: »E mi Francisco de pauoni noder et cancelier de misser lo arcivescivio scripsi de volunta et sigillay col meo vsado sigillo a fede tuti cose predictæ«. Francisco je kot šolani notar vršil kancelarsko službo pri dubrovniškem nadškofu. V Dubrovniku je bil v njegovem času nadškof Franciscus de Capitibus Senen. Ord. Servorum B. M. V.¹⁵ Dubrovniški nadškofi so imeli svojega posebnega notarja že v XIII. stoletju. Kot nadškofov notar se omenja leta 1284 notar Antonius Carletti.¹⁶ Preseneča, da je imel Franciscus kot notar svoj privatni pečat. V Dubrovniku in tudi v Italiji so uporabljali notarji za overavljanje listin le poseben notarski znak.¹⁷ Ker so dubrovni-

¹¹ Monumenta ragusina V, MSHSM XXIX, Zagreb 1879, str. 18, (januar 1302), str. 233 (15. II. 1327); Gregor Čremošnik, Postanak i razvoj srpske ili hrvatske kancelarije u Dubrovniku, Anali histor. instituta JAZU u Dubrovniku, god. I., Dubrovnik 1952, str. 80.

¹² Bogdan Krizman, Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku, Zagreb 1957, str. 70, 71. Jorjo Tadić, Promet putnika u starom Dubrovniku, Dubrovnik 1939, str. 255. Francoz Ph. du Fresne-Canaye opisuje leta 1572 ceremonial ob izvolitvi novega kneza takole: »U Dubrovniku se svakog mjeseca bira Knez, koji je poglavica vlade, a ide odjeven kao načelnici Venecije. Kada odlazi u crkvu prati ga 12 slugu odjevenih u crvenom i ne znam koliko truba, koje sviraju dok se ne povrati u svoj dvor...«

¹³ A. Dobronić, Muzika u starom Dubrovniku... »Pjevanje večernje pratile su orgulje izmjenice instrumentalnom pratnjom složenom od frule, trubalja i rogova...«

¹⁴ J. Tadić, Promet putnika..., str. 73.

¹⁵ Chematismus cleri diocesis Ragusinae pro anno MDCCCXCIV, Benetke 1894, str. 6.

¹⁶ Gregor Čremošnik, Dubrovački notar prezbiter Johannes (1284—1293), Glas SAN 171, str. 109, 111.

¹⁷ Gregor Čremošnik, Original povelje Kulina bana, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, n. s. XII, 1957, str. 199, Milan Šufflay, Die dalmatinische Privatorkunden, Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, CXLVII. Band, Wien 1904, str. 11.

ški nadškofje imeli pravico do lastnega pečata,¹⁸ ni izključeno, da je Franciscus uporabljal pečat nadškofijske pisarne, ki pa ga enostavno omenja kot »meo vsado sigillo«. Tudi način overavljanja testamenta Stanule je za Dubrovnik nenavaden. Vsak testament se namreč konča s koroboracijsko formulo »hec autem testamento nullo testimonio rumpi possit«¹⁹ in ne z izjavo notarja, da je testament napisal in ga zapečatil. V Dubrovniku je namreč lahko notar napisal pravno veljaven testament le v navzočnosti dveh sodnikov, in to na podlagi prijave tistih oseb, ki jih je testator poklical kot prič.²⁰ Znani pa so podatki iz druge polovice XIII. stoletja za Zadar, da so tudi navadni meščani pečatili svoje teste- mente z lastnimi pečati.²¹ Ker prihaja Franciscus v Dubrovnik iz Zadra, je možno, da je prinesel s seboj tudi zadarski način pisanja in overavljanja testamentov. Vprašnje oblike in overavljanja testamenta, ki ga v Dubrovniku piše Franciscus, kot tudi vprašanje njegovega pečata ostaja odprto. Obe vprašanji zahtevata posebno obravnavo.

Že 20. maja 1463 je prišlo pred dubrovniškimi sodniki do »examinationes supra dicto testamento«, verjetno zaradi dvomov v pravnoveljavnost testamenta. Poleg prič Ivana Ognjanovića in kožarja Blaža Radosava je bil zaprisežen in izprašan tudi notar Franciscus. Iz zapisnika izvemo o osebnosti Franciscusa sledeče:

»Franciscus de Pauonibus organista constitutus ut supra dato sibi sacramento et ostenso sibi dicto testamento et interrogatus si ipse scripsit dictum testamentum dixit quod sic et quod fuit dictus per dum Nixam Paulicevich ad domum dicte Stanule et ibi scripsit dictum testamentum. Interrogatus si intelligit liguam sclauam dixit quod sic sed nescit loqui et quod est *natione sclauus* videlicet *de lubiana*, sed enuteitus venetiis et quod fuit cancellarius Jadre XXXIIII mensibus et dictis sibi aliquibus verbis aclauus per ser Michaellem de Volzo (eden od sodnikov) satis bene intelligebat. Interrogatus quis erat interpres quando scribebat dictum testamentum dixit quod Stanula loquebatur et dum Nixa Paulicevich redicebat. Sed ipse Franciscus etiam intellegebat illud quod dicebat Stanula et quod ipsa Stanula bene sciebat et intelligebat linguam latinam. Et dixit ipse Franciscus quod completo et scripto dicto testamento ipsum totum legit dicte Stanule in presentia Michoci Vlachotich et Radiuoy Millovich calligarii qui fuerunt presentes quando ipse Franciscus legit dictum testamentum dicte Stanule et postea ipse Franciscus sigillauit dictum testamentum suo sigillo«.

Franciscus de Pavonibus je na zaslišanju označil sebe kot človeka slovenskega rodu iz Ljubljane. Čeprav trdi, da ne zna govoriti tako, kot

¹⁸ Milan Rešetar, Dubrovačka numizmatika, Sremski Karlovci 1924, str. 575, 576.

¹⁹ npr. Test. notariae, knj. III, fo. 57, 57'; knj. VI, fo. 80—80'.

²⁰ Liber statutorum civitatis Ragusii (v redakciji V. Bogišić in K. Jireček, Mon. hist.-jur. slav. merid. vol. IX, Zagreb 1904, str. 70, lib. III, cap. XLI. G. Čremošnik, Notarijat Lastova u srednjem veku, JIČ, god. V, sv. 1—2, Beograd 1939, str. 95.

²¹ M. Sufflay, c. d., str. 88, 89. Avtor navaja sledeče primere: »Ego Johannes Quali . . . notarius . . . sicut inueni scriptum manu propria ipsius Lampredii et sigillatum suo sigillo . . .« (A. 1298 Zara). Testament Ljubavca sina Bratodruža: »In cuius rei testimonium et robur . . . munuimus cum sigillo pendentis (sic!) conuentus fratrum minorum de Jadra et cum sigillo meo Glubauci« (A. 1280 Scradona).

govorijo v Dubrovniku, dodaja, razume vse, kar se tam pogovarjajo. Zanimiv je tudi preizkus sodnika Mihaela Volčeviče o njegovem znanju slovenščine. Popolnoma je jasno, da pri oznaki »natione sclauus« ne gre za oznako narodnosti v modernem pomenu besede. Tudi pri Franciscu je s tem označena le jezikovna pripadnost.²² Omenja se njegov študij v Benetkah, vendar ni jasno, ali gre za glasbeni ali notarski študij. Verjetno je oboje študiral v Benetkah. Predno je prišel v Dubrovnik, je bil že dve leti in deset mesecev kancelar v Zadru. To je vse, kar zvedo iz zaslišanja o organistu Franciscu. Odprto ostane vprašanje, kdaj je prišel v Dubrovnik in koliko časa je tam deloval.

O dubrovniških organistih je doslej zbranih malo podatkov. Leta 1481 se v neki zadolžnici kot upnik omenja magistro Francisco de Venetiis organista, ki je dal na kredit kovaču Radosavu Stojanoviću in prezbiterju Marinu Radosaliću 36 perperjev.²³ Ni izključeno, da je organist Francisco iz Benetk ista osebnost kot Franciscus de Pavonibus, kajti na zaslišanju v zvezi s testamentom je moral zaradi dvomov o avtentičnosti testamenta prikazati svoje slovansko poreklo. Če sprejmemo to hipotezo, potem bi Franciscus de Pavonibus deloval v Dubrovniku še leta 1481.

Iz konca XV. stoletja je znan še en podatek o nekem dubrovniškem organistu. Dne 10. novembra 1493 je dubrovniška vlada sklenila pogodbo s Pelegrinom iz Riminija, ki ga je sprejela v službo kot organista (»conductus et acceptus pro organista«). Igral naj bi v stolni cerkvi in cerkvi sv. Blaža. Njegova plača je znašala 80 perperjev letno. 60 perperjev so mu morali plačevati prokuratorji cerkve sv. Marije, 20 perperjev pa prokuratorji cerkve sv. Blaža.²⁴ To je edini znani podatek o plači dubrovniškega organista. Če primerjamo plačo organista s plačami ostalih »salariorum«, vidimo, da je bila nizka. Približno v istem času prejema najbolje plačani trobentač 185 perperjev letno, ostali trobentači pa 50 oziroma 55 perperjev. Rector scholarum dum Andruschus de Drincaso dobiva leta 1440 samo 120 perperjev plače, medtem ko se plače zdravnikov gibljejo med 500 in 1200 perperji letno.²⁵

Kljub fragmentarnosti podatkov je slika o Franciscu de Pavonibus, organistu v Dubrovniku, kot prvem znanem glasbeniku slovenskega rodu iz XV. stoletja dovolj zanimiva in jasna. Tudi ti podatki nam potrjujejo že znano ugotovitev, da je naš živelj odhajal iz svojih rodnih krajev in se uveljavil drugod. Istočasno nam ti podatki prikazujejo v nekoliko drugačni luči tudi glasbeno življenje v Dubrovniku, kamor so že pridirali prvi vplivi renesanse.

²² Bogo Grafenauer, Die ethnische Gliederung und geschichtliche Rolle der westlichen Südslawen im Mittelalter, Ljubljana 1966, str. 11 sl. B. Grafenauer navaja kot primer Miklavža Pečalbarja, ki je živel na Češkem in označeval sebe kot »Carniolae genitus, natio zlava mea est.«

²³ Debita notariae, knj. 43, fo. 147, 10. IX. 1481.

²⁴ A. Zaninović, Starije vijesti o orguljama . . . , str. 144. (Avtor citira kot vir notarsko knjigo dubrovniškega arhiva Diversa notariae sv. 2. g. 1493—1494. Avtor se verjetno poslužuje kakšne starejše ureditve dubrovniškega arhiva, kajti številka zvezka ne odgovarja današnjemu stanju).

²⁵ G. Čremošnik, Postanak i razvoj srp. ili hrv. kancelarije u Dubrovniku, str. 82.

SUMMARY

Franciscus de Pavonibus is mentioned as the writer of the testament for Stanula Mekatović, the wife of Nikola Mekatović. This testament was registered in 1464 in the notarial book which is housed in the State Archives in Dubrovnik. Franciscus de Pavonibus came to Dubrovnik to begin his duties as organist and notary of the archbishop. Franciscus sealed the testament with his own seal which is very unusual as the notaries in Dubrovnik and Italy used only a special notarial sign for the verification of documents. On May 20th 1463 the interrogation of the witnesses and of the writer of the testament took place in the court of Justice in Dubrovnik. From the record of this interrogation we learn that Franciscus de Pavonibus was an organist and that he had been educated in Venice. He was a Slovene by birth (*quod est natione sclauus*) and from Ljubljana. Before coming to Dubrovnik he was employed as an official in Zadar. Though the data are very fragmentary the picture of Franciscus de Pavonibus, the organist in Dubrovnik, is clear enough and interesting as Franciscus de Pavonibus is the first musician of Slovene origin in the 15th century. On the grounds of the data available the author of the article also deals with general musical activity in Dubrovnik at the time when Franciscus de Pavonibus was active there. The author also makes a special reference to the development of organ-construction in Dubrovnik in that period.